

“ТАСАВУФ” ОСМОНИДА ПОРЛАГАН ЮЛДУЗ

(Буюк устоз, профессор Нажмиддин Комиловнинг порлоқ хотираларига бағишланади)

Аслида бирор буюк шахс ҳақида гапирмоқ истасак, у шахснинг буюклиги салобатидан фикр дарёсида оқаётган сўз тошқинлаб, жўшқинлаб кетиб, ўзанини бир зум йўқотиб қўяди. Чунки бу салобат таъсиридан буюкликнинг қай биридан гап бошлашга сўз ожиз. Гап ўзбек тасаввуфшунос, адабиётшунос, навоийшунос, таржимашунос олим, таржимон, филология фанлари доктори, профессор Нажмиддин Комилов ҳақида.

Бу олим ҳақида гап кетганда аввало унинг камтарин, бағрикенг, меҳрибон ва катта сабр эгаси бўлган шахс кўз олдимизда гавдаланади. Чунки, ҳаёти давомида Ўзбек совет энциклопедияси Бош таҳририятида катта муҳаррир, ТошДУда катта ўқитувчи, Тошкент шарқшунослик институти кафедра мудири, Ўзбекистон Республикаси Президенти девонида консультант, Давлат ва жамият қурилиши академияси проректори, Ўзбекистон Республикаси марказий сайлов комиссияси раиси, ҳамда 2001-йилдан то умрининг охиригача Давлат ва жамият қурилиш академиясида диншунослик кафедраси мудири лавозимларида фаолият юритган устоз Н. Комилов бутун умрини ҳалоллик ва камтарлик устида қурган эди. Шу боис олим омма ва афкор омма орасида жуда катта ҳурмат ва эҳтибор топди.

1970 йилда Ғайбулла Саломов илмий раҳбарлигида “Муҳаммадризо Огаҳийнинг таржимонлик маҳорати” мавзусида номзодлик, 1988 йилда эса, “Хоразм таржима мактаби (XIX аср таржима тарихини типологик ва қиёсий тадқиқ этиш муаммолари)” мавзусида докторлик диссертациясини ҳимоя қилган олим Нажмиддин Комилов дастлаб таржима ва қиёсий адабиётшунослик, таржима тарихининг назарий масалалари бўйича тадқиқотлар олиб борди. Матншунослик ва адабий жанрлар тараққиёти билан боғлиқ масалаларни ўрганди. Кейинги йилларда унинг илмий фаолияти тасаввуф тарихи, асосий йўналишлари, тариқат, шариат, ҳақиқат тушунчалари билан боғланиб, шу йўналишда у Аҳмад Яссавий, Нажмиддин Кубро, Ибн Арабий, Насафий, Баҳоуддин Нақшбанд таълимотлари моҳиятини очиб берди.

У Хоразм таржима мактабини, хусусан, Огаҳийнинг таржимонлик маҳоратини, Шарқ мумтоз адабиёти ва тасаввуф масалаларини тадқиқ этаркан, уч юздан ортиқ илмий ва илмий-оммабоп мақолалар яратди. Қариб 40 йил давомида олий ўқув юртлари талабаларига таржима тарихи, таржима назарияси ва амалиёти, ўзбек мумтоз адабиёти, тасаввуф таълимоти, унинг фалсафий асослари фанларидан сабоқ берди. Устоз Н. Комилов илмий раҳбарлигида йигирмага яқин киши фан докторлик ҳамда номзодлик диссертацияларини ҳимоя қилди. Ўз илмий фаолияти давомида “Ибн Сино ва Данте” (1983), “Бу қадимий санъат (1985), “Ғойиблар хайлидан ёнган чироқлар” (1994), “Нажмиддин Кубро” (1995), “Тавҳид асрори” (1999), “Тафаккур қарвонлари” (1999), “Ислоҳ – маърифат дини” (2000), “Фақр нури порлаган қалб” (2001), “Комил инсон миллат келажаги” (2001), “Хизр чашмаси” (2006), “Тасаввуф” (2009), “Бадий адабиёт ва тасаввуф тимсоллари” (2010), “Маънолар оламига сафар” (2012) номли китоблар таълиф этиб, ўзидан катта илмий мерос қолдирди. Бу катта юрак эгаси бўлган заҳматкаш олим 1998 йили “[Мехнат шухрати](#)” ордени билан мукофотланди.

Олимнинг сафдошларидан бири навоийшунос олима С.Ғаниева Н.Комиловнинг вафотидан кейин қуйидаги сўзлар билан эслаган: “Нажмиддин Комилов жуда катта олим, тасаввуф билимдони, ўзбек мумтоз адабиётининг ҳам насри ва ҳам назмини яхши билган улкан олим эди. Талабалар унинг маърузасидан ҳам руҳий, ҳам маънавий озуқа олишарди”. С.Ғаниева фикрича, олим нафақат таниқли, балки катта қалбли инсон эди.

Дарҳақиқат, устознинг дарсига маъруза тинглаш учун биз шогирдлар муддатидан илгари келиб ўтирар эдик. Шундай талабалардан бири, барчадан илгари дарс залига бориб, устоз Н.Комилов келишларини кутиб турадиган, таниқли журналист Қ.Бобожон устозни ёшларга эркин фикрлашни ўргатарди, деб эслайди. Ҳа, домла ўзининг эркин фикрлари билан бошқалардан ажралиб турарди.

Н.Комилов шогирдларидан яна бири таниқли адиб Улуғбек Ҳамдам: “Агар адабиётда бир нима ўрганган бўлсам, бунинг учун устоз Н.Комиловга бурчлиман”, деган.

Ёзувчи Аҳмад Аъзам Н.Комиловнинг инсоний қадриятлари борасида: “Нажмиддин Комилов буюк инсон, катта олим бўлишига қарамай, жуда камтар ва олижаноб инсон эдилар. Биров ёрдам сўраб борса, ҳеч қачон йўқ демаганлар. Ҳамиша халқ дардини тинглай оладиган ва унга қўлдан келгунча ёрдам қўлини чўза оладиган бағрикенг инсон эдилар”, деб эслайди.

Устознинг яқин дўстларидан бири, курсдош, маслакдош навоийшунос олим, профессор Р.Воҳидов у киши ҳақида: “У ўта меҳнатқаш, тиниб- тинчимас ва ўзига ярашиқли хокисор инсон. Унинг барча ютуқлари омили ана шу нуқтада десам, сира - сира янглишмайман. Илоҳий иноят, инсоний саъю ҳаракат бир ўзанга бирлашган жойдагина баракот ва муродга эришмоғи мумкин. Нажмиддиннинг босиб ўтган ибратли, мазмунли умр йўли бунга ёрқин мисолдир”.

Дарҳақиқат, устоз Нажмиддин Комилов икки тил, икки халқ, икки адабиётни тенг кўрадиган, икки кафтида тутиб эъзозлайдиган олим эди. Бунинг ёрқин мисолини Фаридиддин Атторнинг «Илоҳийнома», Султон Валаднинг «Маориф», Азизиддин Насафийнинг «Зубдат ул-хақойиқ» ва Ҳусайн Воиз Кошифийнинг «Футувватномаи султоний» ва яна кўплаб асарларни форс тожик - тилидан ўзбекчага маҳорат билан таржима қилганида кўриш мумкин. Бундай улуғ ишларни амалга ошириш учун эса катта илм соҳиби бўлиш керак. Катта илм соҳиби бўлиш учун катта устозлардан сабоқ олиш лозимлигини ҳеч ким инкор эта олмайди. Нажмиддин Комилов учун бу борада катта маънавий хазина бўлган буюк устоз Қутбиддин эшон Муҳиддинов эдилар. Илоҳиёт, араб, форс тилларининг катта билимдони бўлган Қ. Муҳиддинов ўтган асрнинг 65 йилларидан бошлаб Нажмиддин Комиловга пиру устозлик қила бошладилар. Натижада Н.Комиловнинг у шахс билан пиру муридлик муносабатлари ўта мазмунли ва сермахсул бўлди. Домланинг Қ.Муҳиддиновдан олган сабоғи ҳамда ёшлиқдан Қуръони каримни яхши билгани самараси ўлароқ келгусида ҳар қандай олимнинг тафаккурига сиға олмайдиган тасаввуф сирлари, унинг мантӣқ моҳияти, руҳий оламини очувчи асарлари дунё юзини кўрди. Бу асарлар нафақат ўзбек адабиёти учун улкан ҳодиса эди, балки хорижлик олимларни ҳам қизиқтириб қўйди. Устознинг тасаввуф ҳақидаги китоблари борасида Ғарб олимларидан Гумболд университети профессори, германиялик И. Болдав фикрини келтирамиз: “Олим Н.Комилов

асарлари борасида фикр юритмоқчи бўлсак, тасаввуфни ҳеч бўлмаганда Н.Комилов даражасида билиш керак”, деган.

Адабиётшунос, тасаввуфшунос олим И.Ҳаққул: ”Бунақа олим яна қачон дунёга келади. Дунёга келадими, йўқми, бу ҳам бир муаммо. Н.Комиловдай билагон олимлар ўзбек халқи учун сув ва ҳаводек зарур эди. Афсуски, бундай инсонлар кундан - кунга камайиб кетяпти”.

Н.Комилов билан бир суҳбатда олим дейди: “Инсон жамият ичида экан, у хилватда яшай олмайди, у инсонлар билан бирга бўлиши зарур, чунки, ақлдан - ақл озуқа олади, руҳдан - руҳ озик олади”. Ва яна Жалолоддин Румий асарлари ҳақида: “Дунёни англаш - илоҳни англаш, ўзликни англаш, ўзликни англаш орқали миллатни англаш, тарихни англаш, умуман, атроф-муҳит моҳиятини англашда ва натижада инсонни камолотга етказишда жуда катта маънавий хазина бу – Румий асарларидир”.

Устоз Нажмиддин домла Комилов ҳаёт бўлганларида бу йил 5 октябрда 86 ёшни қарши олган бўлардилар. Илм йўлида захматкаш олим, камсуқум ва самимий бу инсонга шогирд бўлганимиздан ҳамда у кишидан бутун умр миннатдор қалблардан бири эканлигимиздан фахрланиб яшаймиз. Биз шогирдлар устозимиз руҳларини шод этишга, берган илмлари, оталарча қилган насиҳатларини ҳамиша ёдга сақлагумиз. Устознинг ётган жойлари обод, руҳлари шод бўлишини Аллоҳдан сўраймиз.

Ай, дил, кўзингни оч, жаҳон ўтгусидир,

Умринг бу жаҳонда райгон ўтгусидир.

Тан манзилида маҳбусу ғофил қолма,

Манзил оша манзил карвон ўтгусидир.

(Жалолоддин Румий)

Астанова Гулнора Аминовна,

БухДУ ўзбек тилшунослиги ва журналистика

кафедраси профессори, шарқшунос.